

РОЗДІЛ IV. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.02:37.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-3-06>

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Боровець О. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти
Рівненський державний гуманітарний університет
вул. Пластова, 31, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0002-0722-3317
olena.borovets@rshu.edu.ua*

Яковишина Т. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти
Рівненський державний гуманітарний університет
вул. Пластова, 31, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0001-9507-3621
tetiana.yakovyshyna@rshu.edu.ua*

Ключові слова: *hard skills, soft skills, «м'які» навички, компоненти soft skills, професійна підготовка, майбутні педагоги, готовність до роботи в сучасній школі.*

У статті визначено сутність поняття “soft skills” як комплекс неспеціалізованих навичок, які важливі в будь-якій професії, характеризують особистість фахівця (уміння брати активну участь у роботі команди, проявляти ініціативу, брати відповідальність за свої ідеї та вчинки, адекватне спілкування, висока продуктивність, самодисципліна, емпатія, креативність тощо). Обґрунтовано велике значення формування soft skills у майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки в сучасному закладі вищої освіти.

Автори акцентують увагу на актуальності пропонованого дослідження, оскільки одним із напрямів реформування сучасної вищої педагогічної освіти є формування надпрофесійних навичок (soft skills) у майбутніх педагогів, які будуть працювати в умовах Нової української школи та розвивати відповідні навички у своїх вихованців.

Необхідність постановки такого завдання доводиться у статті аналізом чинних нормативних документів, у яких задекларовано очікувані результати професійної підготовки майбутніх педагогів (здатність до міжособистісної взаємодії, міжособистісного спілкування, ухвалення ефективних рішень у професійній діяльності, генерування нових ідей, критичного мислення, навчання упродовж життя тощо).

У статті розкривається сутність поняття “soft skills”, наводяться різні підходи до класифікації soft skills, надається огляд компонентів soft skills майбутнього педагога (соціально-комунікативний, емоційний, когнітивний, прогностичний, управлінський, акмеологічний, інноваційний компоненти). Зазначається, що в освітньому процесі закладу вищої освіти є можливості для формування soft skills у майбутніх педагогів як під час аудиторного навчання, так і на позааудиторних заходах за умови застосування інноваційних методів і форм спільної діяльності викладачів і здобувачів вищої освіти.

Доведено, що soft skills відіграють важливу роль у професійній діяльності сучасного педагога, адже сприяють не лише ефективному виконанню безпосередніх професійних завдань, але й розв'язанню широкого кола педагогічних і соціальних проблем.

FORMATION OF SOFT SKILLS OF FUTURE PEDAGOGUES IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Borovets O. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Primary, Inclusive
and Higher Education Pedagogy
Rivne State University of the Humanities
Plastova str., 31, Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0722-3317
olena.borovets@rshu.edu.ua*

Yakovyshyna T. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Primary, Inclusive
and Higher Education Pedagogy
Rivne State University of the Humanities
Plastova str., 31, Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9507-3621
tetiana.yakovyshyna@rshu.edu.ua*

Key words: *hard skills, soft skills, components of soft skills, professional training, future pedagogues, readiness to work at modern school.*

The article defines the essence of the concept of “soft skills” as a complex of non-specialized skills that are important in any profession and characterize the personality of a specialist (the ability to actively participate in team work, take initiative, take responsibility for one’s ideas and actions, adequate communication, high productivity, self-discipline, empathy, creativity, etc.). The importance of the formation of soft skills in future teachers in the process of professional training in a modern institution of higher education is substantiated. The authors emphasize the relevance of the proposed research, since one of the directions of reforming modern higher pedagogical education is the formation of extra-professional skills (soft skills) in future pedagogues who will work in the conditions of the New Ukrainian School and develop relevant skills in their pupils. The necessity of setting such a task is proved in the article by the analysis of current normative documents, which declare the expected results of the professional training of future pedagogues (the ability for interpersonal interaction, interpersonal communication, the ability to make effective decisions in professional activities, the ability to generate new ideas, to think critically, to lifelong learning, etc.).

The article reveals the essence of the concept of “soft skills”, presents different approaches to their classification, provides an overview of the components of the soft skills of the future pedagogues (social-communicative, emotional, cognitive, prognostic, managerial, acmeological, innovative components).

It is noted that in the educational process of a higher education institution there are opportunities for the formation of soft skills in future pedagogues both during classroom training and at extra-auditory events, provided that innovative methods and forms of joint activity of teachers and students of higher education are used.

It has been proven that soft skills play an important role in the professional activity of a modern teacher, because they contribute to the effective performance of not only direct professional tasks, but also to solving a wide range of pedagogical and social problems.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток науки, техніки, технологій у XXI столітті зумовлює оновлення та реформування багатьох сфер життя сучасного суспільства. Модернізуються вимоги до фахівців різних галузей, їхні функції й обов'язки стають більш системними та багатогранними. На сучасному етапі спеціалісти повинні бути готовими до життя у відкритому демократичному європейському суспільстві, володіти навичками соціальної активності та взаємодії, глибоко розуміти власну роль у житті соціуму й усвідомлювати унікальність кожної людської особистості, тобто володіти новими, так званими «м'якими», «гнучкими» навичками – soft skills. Особливо це стосується педагогів, які не лише самі повинні володіти такими навичками, але і створювати умови для їх формування у вихованців. У документах ЮНІСЕФ окреслюється модуль із десяти навичок, який повинен бути зрахований до основної академічної освіти у школах у всьому світі. До них належать: самосвідомість, співпереживання, ухвалення рішень, керування емоціями, вирішення проблем, керування стресом, креативне мислення, спілкування, критичне мислення, міжособистісні взаємини [2].

Виходячи з цього, перед системою вищої педагогічної освіти постають нові цілі (підготовка високоосвіченого, креативного, конкурентоспроможного фахівця, який не лише володіє системою знань, а генерує нові ідеї, ухвалює нестандартні рішення, ефективно взаємодіє під час виконання професійних завдань), які задекларовано в чинних нормативно-правових документах (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», державні стандарти вищої освіти, професійні стандарти, Концепція розвитку педагогічної освіти, Концепція «Нова українська школа» тощо). Означені цілі передбачають, що у процесі професійної підготовки майбутні педагоги повинні опанувати не лише знання та навички, необхідні для виконання професійної діяльності (hard skills), а ширший і універсальний інструментарій, саме soft skills, які допоможуть їм ефективно виконувати не лише професійні функції, а значно ширше коло педагогічних і соціальних завдань. Майбутні педагоги повинні володіти високим рівнем розвитку soft skills, оскільки вони діятимуть у системі «людина – людина», що характеризується непередбачуваністю умов взаємодії з учасниками освітнього процесу, відсутністю прописаних єдиних алгоритмів, рецептів, схем.

Аналіз досліджень та публікацій. У вітчизняній педагогічній науці поняття “soft skills” порівняно нове. У дослідженнях українських учених (І. Бондарчук, Н. Длугунович, С. Залужна, К. Коваль та інші) є низка напрацювань, присвячених проблемі визначення сутності поняття “soft skills”, їх класи-

фікації та значення формування таких навичок для сучасної особистості. Однак проблема формування soft skills у майбутніх педагогів ще не була належно висвітлена, потребує вивчення й аналізу.

Метою статті є визначення сутності й обґрунтування значення формування soft skills у майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки під час навчання в педагогічному закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У документах, на основі яких відбувається реформування системи вищої педагогічної освіти, визначаються ключові цілі та завдання підготовки майбутніх педагогів, інтегральні, загальні та спеціальні (фахові) компетентності, які вони мають опанувати у процесі професійної підготовки. Так, у Концепції розвитку педагогічної освіти наголошується на необхідності безперервно вчитися впродовж життя, прищеплення випускникам закладів вищої педагогічної освіти інноваційності як способу мислення та ключового інструменту лідерства в умовах державно-громадського партнерства.

У Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» серед загальних компетентностей – здатність до міжособистісної взаємодії, спілкування із представниками інших професійних груп різного рівня (соціальна компетентність), здатність до ухвалення ефективних рішень у професійній діяльності, здатність до генерування нових ідей тощо.

Необхідність формування у випускників педагогічних спеціальностей навичок і здатностей, які ми можемо характеризувати як soft skills, зазначається й у державних стандартах вищої освіти. Наприклад, у Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» спеціальності 013 «Початкова освіта» інтегральною компетентністю визначено здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії.

Отже, аналіз чинних нормативно-правових документів у галузі вищої педагогічної освіти дає підстави стверджувати, що у процесі професійної підготовки в майбутніх педагогів необхідно сформувати комплекс якостей і здатностей, важливі серед яких такі: критично і креативно мислити, продукувати нові ідеї, діяти творчо, виявляти ініціативу, керувати своїми емоціями, розв'язувати проблеми, уміти працювати в команді – тобто soft skills.

Виходячи із зазначеного вище, актуалізується проблема визначення сутності та структури означеної дефініції.

Поняття “soft skills” у перекладі з англійської мови – «гнучкі, м’які навички». Трактують “soft” як «гнучкість», що характеризує відсутність шаблонності, стереотипності, а “skills” розглядають як своєрідну компетентність – готовність, здатність і можливість особистості діяти в будь-яких мінливих ситуаціях, спираючись на власний досвід та інтуїцію.

Soft skills – це такі вміння та навички, які допомагають людям у роботі, навчанні, в успішній самореалізації в різних видах діяльності [3]. Це комплекс неспеціалізованих навичок, які важливі в будь-якій професії, бо вони характеризують особистість фахівця: вміння брати активну участь у роботі команди, проявляти ініціативу, брати відповідальність за свої ідеї та вчинки, адекватне спілкування, висока продуктивність, самодисципліна, емпатія. У дослідженнях О. Біляковської зазначається, що «комплекс “soft skills” володіє якостями емерджентності (сукупне функціонування взаємопов’язаних його елементів породжує нові функціональні властивості, що не зводяться до простої їх суми) та синергетичності (у результаті поєднання елементів в єдину систему збільшується ефективність діяльності» [1, с. 179].

Проблемі формування soft skills нині приділяють увагу зарубіжні дослідники не лише у сфері освіти. Так, на World Economic Forum у 2020 р. одна з доповідей була присвячена актуальним навичкам і вмінням, попит на які буде зростати в сучасному світі. Було відзначено пріоритетними такі навички: активне самовдосконалення (самонавчання), креативність та ініціативність, критичне й аналітичне мислення (так звані навички 4К: креативність, критичне мислення, кооперація та комунікація) [6]. У майбутньому, на думку футурологів, будуть затребувані навички soft skills, які можна віднести до надпрофесійних: здатність до лідерського та соціального впливу; комплексне бачення та здатність знаходити способи ефективного вирішення проблем; емоційний інтелект.

На думку С. Залужної, зараз украї важливо розвивати визначені soft skills, серед яких:

- здатність навчатися протягом усього життя, що означає безперервне і систематичне вдосконалення, розвиток, освіту та самоосвіту кожної особистості;

- здатність робити неупереджені висновки на основі аналізу – критичне мислення, що передбачає вміння вислухати й оцінити альтернативні думки, абстрагуватися від свого попереднього досвіду, ставити під сумнів вхідну інформацію;

- здатність постійно й оригінальним чином продукувати нові ідеї для вирішення конкретних проблем – креативне мислення;

- здатність вирішувати проблеми й ефективно діяти в нетипових ситуаціях, обираючи оптимальні варіанти дій і поведінки, – адаптивність;

- емоційний і соціальний інтелект – новий вид лідерства, важливими аспектами якого є самоусвідомлення, вміння взаємодіяти з іншими, вміння довіряти та говорити відверто [4].

У дослідженнях К. Коваль пропонується така класифікація soft skills:

- індивідуальні якості (вміння ухвалювати рішення та вирішувати проблеми, чітко ставити завдання та формулювати цілі, позитивне мислення й оптимізм, орієнтація на кінцевий результат);

- комунікаційні якості (вміння зрозуміло формулювати думки, вміння взаємодіяти з різними типами людей, виконувати роль модератора, відповідати аргументовано, зрозуміло, вчасно і ввічливо, готувати та робити якісні презентації, брати до уваги культурні та міжнародні особливості);

- управлінські якості (працювати в команді, об’єднувати та мотивувати команду, навчати та розвивати членів команди, передбачати та запобігати ризикам, чітко планувати та керувати часом) [5].

На основі аналізу праць вітчизняних і зарубіжних дослідників О. Біляковська стверджує, що “soft skills” – «це універсальні навички, які допомагають професійно розвиватися і будувати успішну кар’єру в будь-якій галузі, зокрема й майбутнім учителям» [1, с. 179]. Дослідниця у структурі soft skills майбутнього педагога визначає сім компонентів:

- соціально-комунікативний, який відображає здатність педагога «ефективно взаємодіяти з оточенням, незважаючи на зміни соціального середовища; готовність та вміння контактувати з особистостями будь-якого віку; наявність знань, умінь і навичок конструктивного спілкування; наявність внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії в певному колі ситуацій педагогічної взаємодії»;

- емоційний компонент, який «визначає готовність і здатність майбутнього вчителя гнучко керувати й управляти емоційними реакціями, як власними, так і інших учасників освітнього процесу, реагувати адекватно ситуації у змінних умовах»;

- когнітивний компонент, який включає креативні навички продуктивної діяльності майбутніх учителів, навички системного критичного мислення, здатність до пошукової та дослідницької діяльності, вміння знаходити, фільтрувати та використовувати інформацію;

- прогностичний компонент, який характеризується ціннісним цілепокладанням; спрямований на дослідження можливих тенденцій, перетворень і перспектив розвитку суб’єктів і об’єктів

діяльності, результатом якого є прогноз, що відображає специфіку майбутнього та має ймовірнісний характер;

– управлінський компонент, що відповідає за вміння майбутнього педагога керувати процесами та передбачає володіння ним низкою якостей та здатностей, серед яких: вміння актуалізувати та реалізувати особистісний потенціал, ініціативність, прагнення до досягнень, удосконалення та саморозвитку, самовмотивованість, самоорганізація;

– акмеологічний компонент, основою якого є самоіндивідуалізація особистості, що володіє такими якостями: ініціативністю, самостійним цілепокладанням, інтенсивною включеністю в діяльність, ергічністю (розумова, психологічна витривалість), психологічною пластичністю (здатність пристосовуватись до змін), прагненням та володінням прийомами саморегуляції (самоконтролю, самокорекції), орієнтацією на саморозвиток і самовдосконалення, прагненням до самореалізації;

– інноваційний компонент, який передбачає потенційну можливість майбутніх учителів створювати і творчо змінювати освітнє середовище, компоненти навчальної діяльності, упроваджувати нові методики та технології, будучи водночас активним суб'єктом, новаторською особистістю, діяльнісно-креативною індивідуальністю [1, с. 180–183].

Важливим аспектом, що зумовлює значущість проблеми формування soft skills у майбутніх педагогів, є те, що в системі вищої педагогічної освіти відбувається підготовка фахівців для професійної діяльності в умовах Нової української школи (далі – НУШ). У Концепції НУШ серед інших важливих компонентів – академічна свобода вчителя, що передбачає здатність генерувати нові ідеї, створювати авторські розробки, виконувати функціональні обов'язки творчо та відповідально, співпрацювати в команді, адаптувати сучасні методи та технології під умови конкретного класу. Спостереження та досвід свідчать, що в динамічних швидкозмінних умовах сучасного закладу освіти ефективно адаптується, ухвалює рішення, організовує освітній процес людина гнучка, креативна, здатна до продукування і використання нового.

Отже, сучасним здобувачам вищої педагогічної освіти, щоб підготуватися до викликів суспільства та якісної роботи в умовах НУШ, необхідно розвиватися водночас у кількох академічних напрямках і систематично вдосконалювати та поповнювати знання новою актуальною інформацією, а також розвивати навички soft skills: критичне та креативне мислення; вміння працювати в

команді та комунікувати з людьми (учнями, батьками, колегами, представниками громадськості); вміння навчатися впродовж життя; пропонувати нові ідеї для вирішення проблем; ініціативність і лідерство. Такі «гнучкі» навички фундаментально розвиваються у процесі професійної підготовки в закладі вищої педагогічної освіти. Тому важливо організувати процес їх формування й удосконалення, моделюючи індивідуальну освітню траєкторію для здобувачів вищої освіти.

Практика свідчить, що у процесі професійної підготовки у ЗВО є значні потенційні можливості для формування soft skills у майбутніх педагогів. Із цією метою під час викладання обов'язкових і вибіркових дисциплін (дидактика, історія педагогіки, основи педагогічних досліджень, педагогічна творчість, інноваційні педагогічні технології тощо) доцільно застосовувати сучасні методи навчання, які ґрунтуються на створенні активного освітнього середовища, застосуванні проблемних ситуацій, ділових ігор, проектних технологій тощо. Проведення різноманітних за змістом і організацією заходів у позааудиторний час (конкурси, дискусійні панелі, полілоги, круглі столи, семінари тощо) також створює умови для розвитку у студентів лідерських якостей, критичного мислення, креативності, ініціативності, навичок командної праці. Такі форми роботи забезпечують реалізацію особистісно зорієнтованого, діяльнісного, студентоцентрованого підходів, що передбачає спрямованість на суб'єкт-суб'єкту, діалогічну взаємодію між викладачем і здобувачами освіти та сприяє формуванню soft skills у майбутніх педагогів.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Отже, на сучасному етапі розвитку вітчизняної системи вищої педагогічної освіти актуалізується проблема високоякісної підготовки майбутніх педагогів, які володіють не лише комплексом “hard skills”, а й “soft skills”, здатні успішно вирішувати широке коло професійних і соціальних проблем у будь-яких життєвих ситуаціях. Адаже для ефективної роботи в умовах Нової української школи в майбутніх учителів повинна бути сформована готовність до діяльності в нестандартних ситуаціях, здатність прогнозувати і моделювати освітній процес, ефективно взаємодіяти з усіма його учасниками, креативно та критично мислити, постійно вдосконалювати власну професійну компетентність.

Подальші перспективи дослідження проблеми вбачаємо у визначенні й апробації ефективних технологій формування soft skills у майбутніх педагогів під час теоретичного та практичного навчання у ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляковська О. “Soft skills” як необхідна складова якісної професійної підготовки майбутнього вчителя. *Rocznik Polsko-Ukraiński. Uniwersytet humanistyczno-przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie*. 2018. Т. XX. S. 175–185. URL: http://dlibra.bg.ajd.czyst.pl:8080/Content/5918/14_Biljakowska_Rocznik_20.pdf (дата звернення: 12.08.2022).
2. Бондарчук І. Soft skills, або «м'які навички», для роботи та навчання. Київ : Видавнича група «Шкільний світ», 2020. 120 с.
3. Длугунович Н. Soft skills як необхідна складова підготовки іт-фахівців. *Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки*. 2014. № 6. С. 239–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_tekh_2014_6_47 (дата звернення: 10.08.2022).
4. Залужна С. Hard Soft skills: 5 навичок, які допоможуть дитині стати затребуваною в майбутньому. URL: <https://womo.ua/hard-skills-5-navichok-yaki-dopomozhut-ditini-stati-zatrebuvanoyu-u-maybutnomu/> (дата звернення: 12.08.2022).
5. Коваль К. Розвиток “soft skills” у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного університету*. 2015. № 2. С. 162–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvpi_2015_2_26 (дата звернення: 10.08.2022).
6. Розвиваємо навички 4К: креативність, критичне мислення, комунікацію та командну працю. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/rozvyvayemo-navychky-4k> (дата звернення: 15.08.2022).

REFERENCES

1. Biliakovska, O. (2018). “Soft skills” yak neobkhdna skladova yakisnoi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [“Soft skills” as a necessary component of quality professional training of the future teacher]. *Rocznik Polsko-Ukraiński. Uniwersytet humanistyczno-przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie*. Т. XX, pp. 175–185. URL: http://dlibra.bg.ajd.czyst.pl:8080/Content/5918/14_Biljakowska_Rocznik_20.pdf (accessed: 12 August 2022).
2. Bondarchuk I. (2020). Soft skills, abo “Miaki navychky” dlia roboty ta navchannia [Soft skills, or “Soft skills” for work and study]. Kyiv : Vydavnycha hrupa “Shkilnyi svit”. 120 p. [in Ukrainian].
3. Dluhunovych N. (2014). Soft skills yak neobkhdna skladova pidhotovky it-fakhivtsiv [Soft skills as a necessary component of the training of IT specialists]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Tekhnichni nauky*. № 6. Pp. 239–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_tekh_2014_6_47 (accessed: 10 August 2022).
4. Zaluzhna S. Hard Soft skills: 5 navychok, yaki dopomozhut dytyni staty zatrebuvanoiu u maibutnomu [Hard Soft skills: 5 skills that will help a child become in demand in the future]. URL: <https://womo.ua/hard-skills-5-navichok-yaki-dopomozhut-ditini-stati-zatrebuvanoyu-u-maybutnomu/> (accessed: 12 August 2022).
5. Koval K. (2015). Rozvytok “soft skills” u studentiv – odyz z vazhlyvykh chynnykiv pratsevlashuvannia [The development of «soft skills» among students is one of the important factors of employment]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho universytetu*. № 2. Pp. 162–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvpi_2015_2_26 (accessed: 10 August 2022).
6. Rozvyvaiemo navychky 4K: kreatyvnist, krytychne myslennia, komunikatsiiu ta komandnu pratsiu [We develop 4K skills: creativity, critical thinking, communication and teamwork]. *Osvitoria*. URL: <https://osvitoria.media/experience/rozvyvayemo-navychky-4k> (accessed: 15 August 2022).